

KÜLTÜRLERARASILIK, 19. YÜZYILDA LONDRA'DA BASILAN OSMANLI ALBÜMLERİ
TRANSCULTURAL, OTTOMAN ALBUMS PRINTED IN LONDON IN 19TH CENTURY

ESMA İGÜS*

Öz: 16. yüzyıldan itibaren Doğu dolayısıyla da Osmanlı kültürü, Batı'nın zihin dünyasında egzotik ve büyümlü bir dünya olarak algılanmıştır. Egzotik ve büyümlü Osmanlı dünyasına olan merak ve ilgiyi, içlerinde Osmanlı kültürüne ait görsellerin ve açıklama metinlerinin bulunduğu Batı'da hazırlanan albümler karşılamıştır. Bu albümler, toplumların ürettiği kültürel nesnelere olduğu için, çalışmamızda öncelikle kültür kavramının bilimsel zeminde ne anlama geldiği tartışılacaktır. Metnin ilerleyen bölümünde kültür teriminin bir alt açılımı olan kültürlerarası kavramının sanat, kültür tarihi disiplini açısından ifadesi ortaya konulacaktır. Avrupa'da Osmanlı'ya ilişkin görsel imajlar içeren Osmanlı albümlerinin kronolojik olarak tespiti bu çalışmanın üzerinde duracağı bir başka konudur. Daha sonra ise 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu himayesinde Londra'da basılmış olan "Young Albümü" ve "Türkiye Askeri Kostümü Albümü" adlı çalışmaların hazırlanışındaki süreçlere değinilecek ve sanat tarihi disiplini çerçevesinde söz konusu albümler tanıtılacaktır. Metnin sonuç bölümünde ise; bu albümlerin Osmanlı ve İngiliz zihin dünyasında nerede durduğu, iki kültürün bu albümleri algılama biçimlerine ilişkin yaklaşımları, ve albümlerin kültürlerarası kavramı ile olan bağı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültür • Kültürlerarası • Osmanlı İmparatorluğu • Albüm

Abstract: The East, and consequently Ottoman culture was perceived as exotic and a magical world in the world of thought of the West from the 16th century onwards. Curiosity and interest in the exotic and magical Ottoman world was met by the albums prepared in the West, containing images of Ottoman culture with explanatory texts. As these albums were cultural objects created by societies, the first discussion in our study will be what the concept of "culture" means on scientific grounds. The meaning of the cross-culture concept which is a subdiscipline of culture, will be explained in terms of art and the discipline of cultural history. Another topic examined in this study is the chronological determination of the Ottoman albums prepared in Europe, containing images of Ottoman culture. Followed by the preparation processes of the "Young Album" and the "Album of Turkish Military Costume" which were printed in London under the protection of the Ottoman Empire in the 19th century, are mentioned and introduced within the framework of the discipline of cultural history. Where these albums stand within the Ottoman and English world of thought, how these two cultures perceive these albums, and the link between these albums and the cross-culture concept are examined in the conclusions.

Keywords: Culture • Cross-Cultural • Ottoman Empire • Album

* Yrd. Doç. Dr. Mimar SinanGüzel Sanatlar Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Bölümü, İstanbul. esmaigus@yahoo.com

Kültür ve Kültürlerarası

Kültür kavramı, günümüzde sosyal bilimlerin antropoloji, sosyal psikoloji, tarih, sosyoloji gibi birçok alanının ortak olarak ele aldıkları bir konudur. Kültür kelimesi köken olarak Latince bir sözcük olan *cultura*'dan gelmektedir. *Cultura*'nın sözlük anlamı; sürmek, ekip biçmek, tohumların iyileştirilmesidir¹.

Kültür sözcüğünün kavramsal olarak gelişimine tarihyografik düzlemde bakıldığında kelimenin, 17. yüzyıla kadar Fransızca'da, Latince'deki anlamıyla kullanıldığı görülür. Fransız yazar ve filozof Voltaire, 18. yüzyılda kültür kelimesini; insan zekâsının gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmıştır. Voltaire'in kültüre yüklediği bu yeni anlam, 1793 yılında basımı yapılan Alman Dili Sözlüğü'nde de "*cultura*" olarak yer almıştır. Alman antropolojist Gustav Friedrich Klemm, 1867 yılında basımı yapılan on ciltlik *İnsanın Genel Kültür Tarihi*² adlı eserinde kültür kelimesini, uygarlık ve kültürel evrimin karşılığı olarak kullanmıştır. Kültürün günümüzde kullanılan anlamına en yakın tanımı, 19. yüzyılın son çeyreğinde İngiliz antropolog Edward Burnett Taylor tarafından yapılmıştır³. Taylor'a göre kültür, bilgi, inanç, sanat, ahlaki değerler, gelenekler ve toplumun bir üyesi olarak bireyin edindiği diğer sorumluluklar ve alışkanlıklardır⁴. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Amerikalı antropolojistler Kroeber ve Kluckhohn⁵ 1952 yılında yayımladıkları çalışmalarında, kültür kavramını derinlemesine incelemişler, sözcüğün tanımına ve geçirdiği tarihsel sürece altmış sayfa ayırmışlardır⁶.

Türkiye'de kültür kavramının tanımı ve sistematik olarak incelenmesi, ilk kez sosyolog Ziya Gökalp tarafından yapılmıştır. Z. Gökalp'a göre kültür,

*"Cemiyetin bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani aralarında bir dayanışma vücuda getiren dini, ahlaki, hukuki, bedii, içtimai, iktisadi ve fenni müesseselerin hey'eti mecmuasıdır"*⁷.

Kültür kavram olarak doğrudan toplum, dolayısıyla da insanla ilgilidir. Kültür için yukarıda söylenenlerin ekseninde bir tanımlama yapacak olursak kültür; insan tarafından üretilen maddi veya manevi her şeydir, demek anlamlı olacaktır. Bu noktadan hareketle kültür, bilim insanları tarafından Maddi Kültür ve Manevi Kültür olarak ikiye ayrılmaktadır. Maddi kültürün içine bir toplumun ürettiği etnografik malzeme, her türlü alet, teknik araç, makine ve fabrikalar girmektedir. Manevi kültürün tanımlayıcıları ise söz konusu toplumun; konuşma dili, edebiyatı, halk sanatı, inancı ve kültürü olarak sayılabilecek yerele ilişkin pek çok kalemdir.

Toplumlar, maddi ve manevi kültürleri aracılığıyla diğer toplumlara ve dolayısıyla bireylere bilgilerini, düşüncelerini dolaysız veya simgeler aracılığıyla aktarırlar. Bu aktarım ve paylaşım süreci, toplumsal etkileşim ve kültürlerarasılık olarak vuku bulur. Kültürlerarası⁸ terimi, anlam bakımın-

¹ Bu anlamdan dolayı, bazı yayınlarda kültür kelimesinin yerine ekin kavramı tercih edilmektedir.

² Eserin özgün ismi için bk. Klemm 1867.

³ Erkenekli 2013, 148.

⁴ Briggs 1992, 12.

⁵ Eserin özgün ismi için bk. Kroeber-Kluckhohn 1952.

⁶ Güvenç 1994, 95.

⁷ Aman 2012, 137.

⁸ Yazın tarihinde ilk kez 1940'lı yıllarda Kübalı antropolog Fernando Ortiz tarafından ortaya atılan "*Kültürlerarası*" (transculturation) kavramının Türkçe'ye çevriminde, farklı disiplinlerde çalışan bilim insanları tarafından yapılmış değişik çeviriler mevcuttur. Başta Bozkurt Güvenç olmak üzere sosyolog ve antropologlar, kelimeyi "*Zorla Kültürleme veya Kültür Değişimine Zorlama*" olarak Türkçe'ye çevirirken, Filiz Yenişehirlioğlu

dan çetrefilli bir kavram olmasına rağmen birçok disiplinde; edebi çalışmalar, sahne sanatları, antropoloji, müzik ve sanat tarihinde özellikle 1980'li yıllardan beri irdelenmekte ve terimin üzerine yeni düşünceler üretilmektedir⁹.

Kültürlerarası kavramı, toplumların birbirleri ile etkileşimi sonucu oluşan yeni melez kültürler ve kültürel karşılaşmalara işaret eder. Ancak bu melezliğin ve karşılaşmaların, bir kültürün diğer bir kültüre olan hegemonyası olduğu sonucuna varılmamalıdır. Aksine farklılıkların birleşiminin içinde barındırdığı renklilik ve çok kültürlülük anlaşılmalıdır.

“Kültürlerarasılık denilince, bir kültürün diğer bir kültürü tamamen yok etmesini ya da bir kültürün diğer bir kültür içinde yok olmasını değil, kültürler arasında karşılıklı tanışma ve saygıyı anlamak daha doğru olur. Bu açıdan, kültürlerarasılık kaçınılmazdır ve farklı kültürel gruplara ait insanlar arasında kurulan bir ilişkinin varlığını da gerekli kılar. Bu zorunluluk, çok kültürlülüğü de beraberinde getirir. Bununla birlikte, kültürlerarası ilişkilerden söz etmek bazen kafa karışıklığına neden olur. Hangi anlamları çağrıştırırsa çağrıştırın, kültürlerarasılık etkileşimi içerir¹⁰”.

Günümüz Alman felsefecilerinden Wolfgang Welsch'e göre ise de, sanat tarihinde görülen kültürlerarası kavramı modern toplumlara özgü olup, bu tür toplumların karmaşa ve içsel ayrışmalarının sonucudur¹¹.

Kültürlerarası kavramı toplumların sanatsal etkileşimi ve iletişimi bağlamında değerlendirildiğinde, farklı kültürlerin disiplinlerarası, özellikle de sanat tarihi alanında karşılaşmaları da birbirine yabancı olan toplumların, karşı topluma ait olan görsel imgeleri doğru algılaması kadar toplumun bireyleri tarafından kabul görmesi de önemlidir. Bu kabul görüş, sanat eserini imge olmaktan çıkarır ve sanat eserinin etkileşime girdiği yeni toplum tarafından içselleştirilir, yaygınlaştırılır ya da red edilebilir. Bu içselleştirme veya reddediş sanatsal üretimi etkiler. Bu etki ise, mevcut sanat eserinin yeni toplumda karmaşık, çok katmanlı kültürel ve sanatsal olgu olarak var oluşunu sağlar. Süreç dâhilinde sanat eseri özgün halinden uzaklaşabilir, bir nevi kabuk değiştirir. Bu değişimde, sanat eseri vasıtasıyla iki toplum arasında yeni bir kültürleşme alanı oluşmasına aracılık eder¹².

Tarihsel Süreçte Avrupa'da Hazırlanan Osmanlı Albümleri

16. yüzyıldan itibaren İstanbul'un fethi ve Fatih Sultan Mehmed'in İtalyan ressam Gentile Bellini'yi portresini yaptırtmak üzerine İstanbul'a davet etmesiyle, Osmanlı'nın Batı ile olan ilişkileri askeri boyuttan sıyrılarak kültürel boyuta da geçmeye başlamıştır. Avrupa ile kültürel anlamda oluşan bu karşılıklı ilişkiler sonucunda Batı'da Osmanlı kültürü ve yaşamına karşı bir ilgi uyanmaya başlamış¹³,

gibi sanat ve kültür tarihçileri kelimeye olumluluk atfederek “Kültürlerarası” olarak Türkçe'ye kazandırmışlardır. Bizde metnin genel akışı ve kurgusu içinde kelimenin sanat ve kültür tarihçileri tarafından yapılan çeviri anlamını kullanacağız.

⁹ Codell 2012, 1.

¹⁰ İşler 2010, 18.

¹¹ Codell 2012, 2.

¹² Yenişehirlioğlu 2014, 2.

¹³ Batı'nın Doğu'ya olan ilgisinin başlangıcını tarihsel olarak Antikçağ'a kadar indirmek mümkündür. Doğu coğrafyasında bulunan doğal zenginlik, baharat, ipek ve porselenler Batı'nın bölgeye ilgisinin başlıca nedenidir. Bu bağlamda, Marco Polo'nun 12. yüzyılda Doğu'ya yaptığı seyahat, Batı'nın zihnindeki Doğu imgesini çözümlemek için önemli bir veridir. Rustichello'nun kitaplaştırdığı Marco Polo Seyahatnamesi'nin ise Batı'da ilgi ile karşılanması da önemlidir (Yıldırım 2014, 12).

Fig. 1. Hans Holbein The Younger, 1533, *Elçiler*, 207 cm x 209 cm, National Gallery London, *Masanın Üzerinde Osmanlı Halısı Örtülüdür*

Türk müziği, tekstili¹⁴, halıları¹⁵ ve yaşam tarzı Avrupa halkının gündelik yaşamının içine girmeye başlamıştır. Sahne sanatlarında gerek opera, gerekse tiyatrolarının metinlerini Türk kültürüne ait roller süslemiştir.

16. yüzyılın sonunda Türk giysi ve aksesuarlarının, Kıta Avrupası'nda rağbet görmesiyle Turquire Modası başlamıştır. Avrupa aristokrasinin giyim tarzında köklü değişimlere neden olan Turquire stili, Avrupa giyim tarihinde önemli bir süreci tanımlamakta olup stili, Akdeniz ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen oryantal esintiler oluşturmuştur. Önce kıyafetlerde başlayan Turquire stili, zamanla aksesuardan ev dekorasyonuna kadar geniş bir alana yayılmış ve 18. yüzyılın sonlarına kadar tüm Avrupa'da sevilerek uygulanmıştır¹⁶. Türk müziği, halıları, tekstili, giysilerinin içselleştirilerek Avrupa toplumları tarafından kullanılması, Avrupalıların Turquire ekseninde yaşam tarzlarını bu anlamda düzenlemesi (Fransız kadınlarının türbanı severek uygulaması gibi) birbirini karşılıklı olarak daima iki zıt kutup gören Doğu ve Batı toplumlarının moda aracılığıyla, kültürlerarası kavramını günlük yaşamlarına bütünleştirdiklerini göstermesi açısından iyi bir örnektir.

15. yüzyıldan itibaren Batı'nın günlük yaşamına nüfuz etmiş Osmanlı kültürüne olan ilgi, salt günlük yaşamla kalmamış, sanat dünyasına da sirayet etmiştir. Doğu'nun egzotik kıyafetleri, resim sa-

¹⁴ 16. yüzyıldan itibaren Batı'ya tekstil ürünleri ihracı yapılmış özellikle pamuklu ürünlere talep çok fazla olmuştur. Pamuklu ticaretinin hız kazanması, Türk Kırmızısı'nın aranan bir ürün olmasını sağlamıştır. Türk Kırmızısı; "Çok zahmetli bir boyama sürecini içeren ve uğrunda çok emek ve paranın harcandığı, sırrını çözene ödülleri verildiği tarihsel bir renktir" ... "On altıncı yüzyıldan itibaren Marsilya, Hindistan'dan, İran'dan özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'ndan pamuklu kumaşların ithal edilmesinde Avrupa'nın başlıca şehirlerinden biri olmuştur" (Yıldırım 2014, 13-15).

¹⁵ "15. yüzyılın ikinci yarısında, bazı İtalyan, Flaman, Alman ressamın tablolarında Selçuklu ve Osmanlı halılarının desenlerini hatırlatan halılar görülür. Hans Holbein bu halıları tablolarında sık kullandığı için Holbein halıları adıyla anılmaya başlar... Macaristan'da Protestan, Lüteryan ve Kalvanist kiliselerinin boş olan duvarları, Türk halılarıyla süslenirdi. Cenaze törenlerinde katafalkın üzerine Türk halısı örtmek de adet haline gelmişti. Balkanlarda ve Avrupa'da 15. yüzyıldan sonra Türk halısına aşırı bir rağbet vardı. Örneğin İtalya'da Türk halısı satın alamayanların, kiralama yoluyla da olsa bu ayrıcalığa ulaşma çabasına girdikleri bilinmektedir. Öyle ki balkondan sarkıtılan bir Türk halısı zenginliğin ve soyluluğun simgesiydi..." (Aytaç 2008, 210).

¹⁶ Taylor 2004, 19.

natının başlıca ilgi odağı olmuş, matbaanın keşfiyle basım tekniklerindeki gelişmelerden dolayı illüstratif Osmanlı kıyafet albümleri hazırlanmaya başlanmıştır. Fransız şair ve koleksiyoner Jean Jacque Boissard tarafından hazırlanan ve Frankfurt'ta 1596 yılında Latince basılan "*Vitae et Icones Sultanorum Turcicorum*"¹⁸ adlı Osman Gazi'den III. Murad'a kadar saltanat süren Osmanlı Sultanları'nı, Osmanlı Devlet Erkânı'nı, bazı padişah eş ve kızlarını, Memlük ve Safevi Hükümdarlarını illüstrasyonlarla anlatan kitap, metnin yanı sıra Osmanlı Sultanları'nın doğu giysili tasvirleriyle, okuyucunun Doğu imgelerine ilişkin merakına cevap vermektedir. Konusundaki örneklerin ilklerinden biri olan kitabın illüstrasyonları, Johann Theodor de Bry'a aittir¹⁹. Turquire etkisi ile hazırlanan doğuya, özellikle de Osmanlı'ya ilişkin kostüm kitapları, farklı alanlarda hazırlanan kataloglar içinde ilham kaynağı olmuştur. Charles Amédée Philippe Van Loo²⁰, "*Le Costume Turc*" (1775) adlı meşhur işleme kitabını, 1714 yılında Paris'te basılan "*Receuil Estampes Represent Differentes Nations du Levant*" adlı kitaptan etkilenecek çizmiştir²¹. Batıda yayınlanan bir diğer kıyafet albümü de, 1802 tarihli "*The Costume of Turkey*"²² adlı kıyafet albümüdür. Octavian Dalvimart²³ ve William Alexander tarafından İngilizce ve Fransızca olmak üzere çift dilli olarak hazırlanan albüm, Osmanlı toplumundan farklı sosyal sınıflara mensup kişilerin kıyafetlerini ihtiva

Fig. 2. Thomas Philipp, 1835, Arnavut Askeri Kostümlü Lord Byron¹⁷, National Gallery London (Hoeleverand Cass: 2006, 6)

¹⁷ Lord Byron Anglo-İskoç kökenli bir şair olup, Romantik şiir akımının önemli temsilcilerindendir. Tam ismi George Gordon Byron'dır. Lord Byron ve arkadaşı John Cam Hobhouse, Tepedelenli Ali Paşa tarafından 1809 yılında Osmanlı'nın bir vilayeti olan Arnavutluk'a bir seyahate gönderilmişlerdir. Günler boyu süren seyahatten sonra Arnavutluk'a ulaşan Lord Byron ve arkadaşı bölgenin coğrafyası, etnik yapısı ve kültürüne ilişkin gözlemlerde bulunurlar ve özellikle bölgedeki Osmanlı ordusunun kıyafetleri üzerine incelemeler yaparlar. Arnavutluktan annesine yazdığı mektuplarda çok etkilendiği Osmanlı Arnavut askerinin kıyafetlerini detaylı olarak anlatmıştır. Lord Byron Londra'ya dönerken Arnavut asker kıyafetini yanında götürmüş ve sonraki süreçte ressam Thomas Philipp'e figür 2'deki portresini yaptırmıştır (Hoeveler – Cass 2006, 5-6).

¹⁸ Kitabın tam ismi ve künyesi: Jean Jacques Boissard and Johann Theodor de Bry, *Vitae et Icones Sultanourum Turcicorum Principum Persarum Aliorumque Illustrium Heroum Heroinarumque ab Osmane Usque ad Mahometem II*, Frankfurt, Offizin 1596. Kitabın orjinal nüshaları Cambridge University Library ve National Library of Scotland gibi dünyanın birçok kütüphanesinde bulunmaktadır.

¹⁹ Adams 2003, 154-5.

²⁰ Charles Amédée Philippe Van Loo (1716-1796), ressam Jean Baptiste Van Loo (1684-1745)'nin oğludur. Baba-oğul, Hollanda asıllı ressam Jan Van Loo'nun (1585?-1630) soyundan gelmektedir (Rogal 2002, 221).

²¹ Taylor 2004, 20.

²² Albümü, Londra'da faaliyet gösteren W. Miller adlı yayınevi basmıştır. Kitabın orijinal nüshaları, Cambridge University Library ve King's College Library London gibi dünyanın birçok kütüphanesinde bulunmaktadır.

²³ Octavian Dalvimart, İngiliz asıllı, desinatör ve oyma sanatçısıdır. Sanat yaşamını aktif olarak Fransa ve İngiltere'de sürdürmüştür (Anonymous 2012, 308).

etmektedir²⁴.

Kültürlerarasılık, Young Albümü ve Türkiye Askeri Kostümü Albümü

Kültürlerarası kavramının gerçekleşmesinde ve toplumlararası sanatsal aktarımın paylaşımında gerek Batı'da, gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nda hazırlanan kıyafet albümlerinin işlevi çok önemlidir. Bu albümler sayesinde Batı toplumları, Doğu'nun geleneği ve etnografyası hakkında bilgi sahibi oluyor, bu enformasyonda toplumlar arasındaki kültürel paylaşımı ortaya çıkarıyordu. Belki de bu albümler, birbirine zıt kutuplar olan Doğu ile Batı arasındaki gerginliği de azaltıyordu. Ancak gözden kaçırılmamalıdır ki, Batı'nın Osmanlı'yı egzotik algılaması ve bu düşünce ekseninde Doğu dünyasını kendi zihinsel alt yapısına ilişkin kurması veya kurgulaması nedeniyle bazen bu albümler, ne yazık ki doğru bilgiyi aktarmada yetersiz kalsalar da giysi, moda ve kültür tarihi çalışmaları için başvurulacak birincil kaynaklardır.

Young Albümü ve Türkiye Askeri Kostümü Albümü, 19. yüzyılın başında Anglo-Sakson kültür ve Osmanlı kültürünün sınır ötesi karşılaşmaları açısından iki önemli çalışmadır. Söz konusu albümler aracılığıyla Osmanlı kültürüne ait görsel imgeler, Anglo-Sakson dünyada kültürlerarası kavramı bağlamında görünür olmuş, yani iki toplum arasında yeni bir kültürleşme alanının doğmasına neden olmuştur. Bu albümler, Anglo-Sakson dünyadan Osmanlı dünyasına tutulan bir ayna gibidir. Bu ayna tutuş, belki de İngiliz yaşamını aynı Turquire Stili örneğinde olduğu gibi şekillendirmiş de olabilir.

Modern edebiyat eleştirmeni Berna Moran, edebiyatın oluşumunda 'sanatçı-eser-okuyucu-toplum' dörtlüsünün bulunması gerektiğinden bahsetmektedir²⁵. Moran'ın bu tespiti, üzerinde çalıştığımız albümler içinde uygulanabilir. Söz konusu albümlerin hazırlanmasındaki süreç, Moran'ın edebiyatın oluşumu tanımı ile örtüşür, illüstrasyonları yapan resmeden-sanatçı, illüstrasyonların ve metinlerin bir araya getirilmesi ile oluşan -albüm (eser), bu albümleri talep eden -okuyucu ve albümler aracılığıyla kültürlerarası kavramını sağlayan İngiliz ve Türk- toplumlarıdır.

Çalışmamıza esas teşkil eden albümlerden ilki olan Young Albümü, 1815 yılında Londra'da basılmıştır. 19. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nda bilim, teknoloji ve sanat bazında ciddi olarak Batı'ya yöneliş ilk kez Sultan III. Selim tarafından gerçekleştirilmiştir. Tanzimat da temelini III. Selim Dönemi'nde gerçekleştirilen hamlelerden almıştır, demek yanlış olmayacaktır²⁶. III. Selim muskişinaşlığının yanı sıra plastik sanatlara ilgi duymuş, Osmanlı saray halkı, Fatih Sultan Mehmed'den sonra tuval resmi ile ikinci kez onun döneminde karşılaşmıştır. Sultan III. Selim'in Saray Baş Ressamı Konstantin Kapıdağlı'ya²⁷ yaptırdığı resimler; bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nde, dünya müzelerinde ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Bu dönemde yapılan tuval resimlerinin en ünlüsü bugün Topkapı Saray Müzesi Koleksiyonu'nda bulunan Sultan III. Selim Portresi'dir. Eser,

²⁴ Newyork Metropolitan Museum of Art'ın sanat kuratörü Perrin Stein, Batı'da 16. ve 19. yüzyıl aralığında hazırlanan kıyafet albümlerini ve Osmanlı'ya ilişkin sanatsal tasvirleri "*Tamamen erotik düşlerin dekoru gibidir*" diye tanımlamaktadır (Taylor 2004, 19).

²⁵ Moran 1994, 5.

²⁶ Salgar 2001, 29.

²⁷ Konstantinos Kizikos (Konstantin Kapıdağlı), 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başında İstanbul'da yaşamış Rum asıllı ressamdır. İstanbul'un Kurtuluş Semti'nde yaşamıştır. Kapıdağlı, sanat eğitimini Avrupa'da almış, Osmanlı Sarayı'nda uzun yıllar çalışmış, pek çok sultan portresi yapmıştır. İstanbul Kurtuluş Semti'nde bulunan Demetrius Kilisesi'nde bulunan bazı İncil sahneleri ve Aziz portrelerinin yanı sıra "Konstantinos Kyzikenos" imzalı *Çarmıhta İsa* (1807) tablosu, Konstantin Kapıdağlı'ya aittir (Hür 2003, 76-77).

Konstantin Kapıdağlı tarafında tuval üzerine yağlıboya tekniğinde yapılmıştır.

Figür 3'de görseli bulunan Kapıdağlı'nın yapmış olduğu 1803 tarihli bu portre çalışması, Sultan III. Selim tarafından çok beğenilmiştir. Bunun üzerine, Osman Gazi'den III. Selim'e kadar Osmanlı tahtına çıkan padişahların portre albümü hazırlanması işi, padişah tarafından Konstantin Kapıdağlı'ya sipariş edilmiştir. Batı tarzı resim anlayışıyla ve guvaj tekniğinde hazırlanan albümde, padişah portreleri madalyonlar içine yerleştirilmiş, padişahların fiziksel özellikleri ve giyim tarzı görsellere eklenen padişah biyografileri ile ele alınmıştır. Bu nedenle söz konusu albüm, sanatsal değerin yanı sıra belgesel ve tarihsel nitelik taşımaktadır²⁸.

Fig. 3. Konstantin Kapıdağlı, Sultan III. Selim, 1803, Topkapı Sarayı Müzesi, Env. No: 17/63

Günsel Renda, Konstantin Kapıdağlı'nın çalışmasında padişahların fiziksel tasvirlerini doğru yansıtabilmek için, Levni'nin *Kebir Musavver Silsilenamesi* adlı eserinden yararlandığını, Avrupa portreciliği geleneğine sadık kaldığını, padişahları geleneksel tarzda oturur şekilde resmetmediğinden ve padişahları Batı'lı monarklar gibi tasvir ettiğini ifade etmektedir²⁹.

Sultan III. Selim, Osmanlı'nın dış politikasını değiştirme yolunda daha doğru bir ifade ile yaklaşık iki yüz yıldır, Avrupa'dan tecrit edilme halini kırmaya yönelik çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Dış politikayı düzeltmeye ilişkin çözümlerinde, kültürel ve sanatsal enstürmanları da devreye sokmuş, gelenekselden moderne giden monark görünümünü, çağdaşı Batı'lı monarklarla paylaşmak istemiştir. Bu bağlamda ilk olarak, Kapıdağlı'ya yaptırdığı madalyon içerisine alınmış ve resmin altında onun askeri alanlarda yaptığı yenileşmelerin simgesi olan *Kasımpaşa Kışları'nı* gösteren portresini, İtalyan gravür sanatçısı Luigi Schiavonetti'ye Londra'da gravür tekniğinde bastırtmıştır.

Sultan III. Selim, ikinci olarak da hem kendini hem de kendisinden önce gelen Osmanlı padişahlarının görsel imgelerini, Osmanlı'nın yeni dış politika tavrı olarak Avrupa'nın belli başlı güçlerine sunmak istemiştir. Bu proje dâhilinde yurtdışında kendini temsil etmek için matbaanın dayanılmaz gücünü kullanmak istemiş ve *Padişah Porteleri Albümü'*ndeki³⁰ mevcut görselleri, bakır klişe tekniğinde kitaplaştırmak amacıyla 1806 yılında Londra'daki Osmanlı Büyükelçiliđi'ne göndermiştir³¹. Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet gösteren *LevantCompany*'den Mr. Green tarafından, İngiliz basımcı John Young³²'a 28 adet padişah portresini, bakır klişe ile basmak işi havale edilmiştir. Bu işin birincil patronu olan III. Selim tarafından, kitabın malzemesi olan görsel levhalarından sınırlı sayıda kopya alınması, özgün levhaların İstanbul'a Topkapı Sarayı'na tekrar yollanması, kitabın hiçbir şekilde para ile satılmaması ve bu çalışmanın İngiliz Sarayı ile halkına sunulacak bir telif

²⁸ Renda 2000, 452.

²⁹ Roberts 2012, 163.

³⁰ Söz konusu albüm 1806 yılında Londra'ya gönderildiğine göre, albümün hazırlanış tarihi için 1803-1805 arasında gibi bir saptama yapmak kanımızca yanlış olmayacaktır.

³¹ Anonymous 1815, 159.

³² Hakkında yeterli biyografik bilgi olmayan John Young için ulaşabildiğimiz tek bilgi, 1755 yılında doğduğu 1825 yılında da vefat ettiğidir (Roberts 2014, 368).

Fig. 4. Konstantin Kapıdağlı, Sultan III. Selim. Gravüre alan Luigi Schiavonetti (http://collections.vam.ac.uk/ Erişim Tarihi: 25.04.2015)

eser olması gibi bazı kısıtlamalar getirilmiştir.

Ancak III. Selim'in 1807 yılında tahttan indirilmesi nedeniyle, proje hayata geçirilememiştir. 1808 yılında II. Mahmud'un tahta çıkması ile albümün basımı Osmanlı Hariciyesi'nin gündemine yeniden dâhil edilmiş ve albümün hazırlanma işi tekrar basımcı John Young'a havale edilmiştir. Sultan II. Mahmud da, tıpkı Sultan III. Selim gibi albümün kesinlikle para ile satılmayacağı şerhini koymuştur. Padişah, albümün hitap edeceği kesim olarak, başta İngiliz Kraliyet ailesini sonrasında Avrupalı monarkları ve monarşinin çevresinde kümelenen elitist grubu, daha sonrada albümün kamusal mekânlarda halk ile paylaşılması fikriyle, hedef kitleye sıradan halkı da dâhil etmiştir³³. John Young, bakır klişe levha tekniğinde baskı yaparak kitaplaştırdığı Padişah Albümlerini, "A Series of Portraits of the Emperors of Turkey from the Foundation of the Monarchy to the Year 1808 With a Biographical Account of Each Emperors" adıyla 1815 yılında Londra'da W. Bulmerand Co. Yayınevi'nden yayınlamıştır. Uzun isminden dolayı albüm sanat tarihinde, Young Albümü³⁴ olarak anılmıştır. Söz konusu yayının bir örneği bugün Yale Center for British Art, Paul Mellon

Koleksiyonu'nda bulunmaktadır. John Young tarafından basımı gerçekleştirilen kitabın ana malzemesini, Konstantin Kapıdağlı'nın Osmanlı Padişah portreleri ve birincil patron Osmanlı İmparatorluğu olmasına rağmen, albümün Londra'da basılmasından dolayı albümün ilk sayfasına konan bir notta albümün Galler Prensi Albert'a ithaf edildiği yazmaktadır³⁵.

Young, albüme Konstantin Kapıdağlı'dan farklı olarak Sultan II. Mahmud'u da eklemiş, başlangıçtan 1815 tarihine kadar Osmanlı tahtında hüküm süren yirmi sekiz padişahın kişisel tarihi, yani iktidarları boyunca isimleri ile anılan eylemlerini ifade eden görselleri portrelerine eklemiştir.

Konstantin Kapıdağlı'ya III. Selim tarafından hazırlatılan Osmanlı Padişahları albümleri, Osmanlı saray halkının görsel dünyasında başlangıçtan III. Selim Dönemi'ne kadar tahta çıkan padişahların başarılarını, eylemlerini III. Selim'in isteği doğrultusunda gösterildiği tarihsel kutlamalar gibidir. Bu albümde özellikle 16 ve 17. yüzyılda hazırlanmış surnamelerdeki minyatürlerin yansıttığı coşkulu emperyal gücü tekrar okumak mümkündür. Ancak John Young'un basımını yaptığı albümde ise padişahlar için yazılan biyografiler, İngiliz tarihçiliğinin Osmanlı Tarihçiliğini nasıl algıladığı ve yaklaştığı açısından iyi bir göstergedir.

Figür 5'de görseli verilen Sultan III. Mustafa, John Young Albümü'nde yirmi altıncı Osmanlı Padişahı olarak verilmiştir. Sultan III. Mustafa, madalyonun içinde yarım boy portre olarak tasvir edilmiştir. Portrenin sağ ve soluna padişahın Osmanlı İmparatorluğu'nun 26. Padişahı olduğunu belirten notlar yazılmıştır. Portrenin alt kısmında Sultan III. Mustafa'nın yenilikçi yönüne vurgu yapı-

³³ Roberts 2012, 64.

³⁴ Biz de metnin genel akışı içerisinde mevcut geleneği bozmayarak bu albüme John Young Albümü demeyi uygun bulduk.

³⁵ Roberts 2014, 369.

miş, küre, teleskop ve kitaplar³⁶ yerleştirilmiştir. Ayrıca gene bu bölümde, Muhendishane-i Berr-i Humayun ve Osmanlı mimarlığındaki barok sanatın temsilcisi olan Laleli Camii uzaktan silüet halinde görülmektedir.

Çalışmamızda ele alacağımız Londra'da basılmış bir diğer albümde, "Türkiye Askeri Kostümü" (The Military Costumes of Turkey) adlı Osmanlı askerlerinin kıyafetlerinden oluşan kıyafet albümüdür³⁷. Albüm, Sultan II. Mahmud Dönemi'nde 1818 yılında Londra'da Thomas M'Lean Yayınevi tarafından yayınlanmış olup, albümdeki görsellerin çizimi Octavien Dalvimart ve baskı için bakır klişe halinde gravüre geçirilmesi ressam John Heaviside Clark³⁸ tarafından yapılmıştır.

Octavien Dalvimart ve John Heaviside Clark'ın, Osmanlı ordusu kıyafetleri hakkında bir askeri giyim uzmanı gibi bilgi sahibi olması imkânsızdır. Bu sorunun, muhtemelen Londra'daki Osmanlı Elçiliği'nce tedarik edilen özgün Osmanlı askeri kıyafetleri ve bu kıyafetlerin elçilik çalışanlarına giydirilerek elçilik çalışanlarının modellik yapmasıyla çözüldüğünü akla getirmektedir.

Türkiye Askeri Kostümü Albümü, otuz adet levhadan oluşur. Levhalarda, Osmanlı ordusundaki çeşitli kademelerde görev yapan askerler kıyafetleri ile gösterilmiş olup, görseller; askerlerin kıyafetlerini, rütbelerini ve Osmanlı ordusu içindeki konumlarını açıklayan İngilizce metinlerle desteklenmiştir. Albümün hazırlanma amacı, Osmanlı askeri kıyafetlerini İngiliz bürokrasisi ve İngiliz okuyucusuna tanıtmaktır. Tek bir konuya eğildiği içinde bu çalışma, bir nevi ihtisas albümü olarak da değerlendirilebilir.

Albümün kapaktan sonraki ilk dört sayfası boş bırakılmıştır. Beşinci sayfada "The Military Costume of Turkey" yazmaktadır. Altıncı ve yedinci sayfalar boş olup sekizinci sayfada albümün hazırlanmasında etkin bir rol alan, Osmanlı'nın Londra maslahatgüzârı Antonaki Ramadani Efendi'nin renkli olarak çalışılmış tam boy portresi bulunmaktadır.

Fig. 5. John Young, *Sultan Mustapha III Khan (Sultan III. Mustafa) Twenty Sixth Ottoman Emperor* (Roberts 2014, 369)

³⁶ 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda küre, teleskop ve kitaplar modernleşmenin ve pozitif bilimlerin simgesi olarak görülen objelerdir.

³⁷ Sanat tarihçisi Prof. Dr. Nurhan Atasoy, kıyafetlerin tanıtıldığı ve kıyafetleri konualan basılı yayınları Kıyafetname olarak tanımlamaktadır. Ancak doğu edebiyatında, Kıyafetname olarak tanımlanan edebi bir tür bulunmaktadır. Mehmet Kırkbıyık kıyafetnameleri, *insanların saç, göz, kulak, el gibi organları ve dış görünüşlerine bakılarak onların karakterlerini, ahlâklarını, iç özelliklerini ortaya koyan bilim dalına kıyâfe(t) ilmi [ilm-i kıyâfe(t), physiognomy (fizyonomi)]*, bu bilimin verilerini ele alan eserlere de kıyâfe(t)-nâme olarak tanımlamaktadır (Kırkbıyık 2009, 794; 39). Kıyafetnamelerin yukarıda açıklanan tanımından dolayı bu tür çalışmalara metinde, Kıyafet Albümü demeyi uygun gördük.

³⁸ James Heaviside Clark, Waterloo Clark olarak bilinmektedir. 1770 yılında doğmuş 1863 yılında Edinburgh'da ölmüştür. Yağlıboya ve suluboya ressamı aynı zamanda oyma ustasıdır (Benezit 2012, 540-545). Sanat tarihinde Waterloo Savaşı cephesine, savaş resimleri yapmaya gittiğinden dolayı Waterloo Clark olarak tanınmaktadır. Denize ilişkin konularda paletinde bulunur. Sanatçı kişiliğinin yanı sıra başarılı işadımı kişiliği ile de tanınır. (Tracy 2007, 212).

Fig. 6. Wageman, *Antonaki Ramadani Efendi* (Clark 1818, 8)

si" ve portrenin sol alt köşesinde "*Wageman*⁴³, *Heykeltraş*" yazmaktadır. Wageman ibaresinden dolayı, görseli çizen sanatçının Wageman olduğu yorumunu yapmak mümkün görünmektedir.

Antonaki Ramadani Efendi'nin bu albümdeki görseli, fotoğrafın keşfedilmediği bir döneme ait olduğu için Osmanlı elçilerinin 19. yüzyılın başındaki kıyafetlerini tanımlamasında giysi ve kültür tarihi çalışan araştırmacılar için birincil kaynaktır. Faik Reşit Unat, hariciye tarihimiz için önemli bir kaynak olan "*Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*" adlı kitabında 18. ve 19. yüzyıldaki Osmanlı sefirlerinin kıyafetini tasvir etmiştir. Unat'ın tarifi, albümdeki Antonaki Ramadani Efendi'nin kıyafeti ile birebir örtüşmektedir.

"18. yüzyılda Osmanlı elçileri, başlarına sarık takmaktaydılar. Sırt-

Albümün hazırlanmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra maslahatgüzârı³⁹Antonaki Ramadani'nin⁴⁰ katkısı bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, bu albümün sponsoru, Antonaki Ramadani ise tpkı John Young gibi, albümün hayata geçirilmesinden sorumlu kimsedir. John Young Albümü'nün basımından üç sene sonra, Osmanlı kültürü ile ilgili bir albümün hazırlayıcısı artık bir Osmanlı vatandaşıdır.

Ramadani Efendi'nin albümdeki tam boy portresine dönecek olursak, maslahatgüzâr; geleneksel Osmanlı kıyafetleriyle ayakta, ön cepheden, başı hafif sağa dönük olarak suluboya tekniğinde resmedilmiştir. Üzerinde çiçek desenli bileklerine kadar inen elbise⁴¹ bulunur. Elbisenin üstünde ise yarım kollu, yakaları kahverengi kürklü mavi renkli kaftan⁴² giymiştir. . Başında ise doğu tarzında (Avrupalı kadınların severek uyguladığı türde) türbanvari şekilde sarılmış baş bağlaması vardır. Portenin altında sayfanın ortasında "*Ekselans Antonaki Ramadani Osmanlı Elçi-*

Fig. 7. Octavien Dalvimart ve John Heavside Clark, *Osmanlı Akıncıları* (Clark 1818, 8)

³⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra'daki ilk elçiliği, 1792 yılında açılmış ve Büyük Britanya'ya ilk elçi olarak Yusuf Ağâh Efendi gönderilmiştir (Unat 1968, 20).

⁴⁰ Antonaki Ramadani Efendi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Britanya'daki dördüncü elçisi olup unvanı maslahat güzârdır. 1818-1832 yılları arasında Londra'da görev yapmıştır (Unat 1968, 20; Girgin 2005, 165). Ancak 1815 tarihli Londra Postahanesi Rehberi'nde Antonaki Ramadani'nin Constantinople Vekili olarak tanımlanmakta ve adresi Queen Street, 8 May Fair olarak geçmektedir. Bu bilgidendolayı, Faik Reşit Unat'a rağmen Antonaki Ramadani'nin Londra'daki varlığını 1814'e indirmemiz gerekmektedir (Anonymous 1814, 425).

⁴¹ Entari: "Etek boyu ayak bileklerine kadar, uzun kollu ve önden açık giysilerdir"(Görünür – Ögel 2006, 61).

⁴² Kaftan: "Kaftan, biçim itibariyle entari gibi, önden açık, boyu uzun üst giysisidir. Kolları uzun veya kısa olabilmektedir. Entarinin üstüne giyilen kaftan, Osmanlı kıyafetleri içinde, çok önem verilen ve itibar gören bir giysidir". Kaftan padişahlar tarafından giyildiği gibi, vezirler, sadrazamlar ve diğer bazı yüksek saray ricali tarafından da giyilirdi. (Görünür – Ögel 2006, 62).

⁴³ Thomas Charles Wageman (1787-1863), İngiliz ressam, gravür sanatçısı ve yazardır. William Coven'le birlikte 1831 yılında İngiliz Suluboya Sanatçıları Derneği'ni kurmuştur (Anonymous 1996, 528).

larındaki iç elbiseleri çeşitli renklerde bunların üstüne giydikleri kaftanın renkleri çoğu kere kırmızı ve mavi olurdu. Bazılarında kürk olurdu. Kuşaklarında murassa (hançer) taşır-lardı. Hançerler hazineden emanet olarak verilirdi... 19. yüz-yılda başörtüsü olarak fes kabul olduğundan elçiler, fes ve çuhadan elbise giyerler, rütbelerine göre tel ile işlemler taşırlar, bunları üzerine kazınmış nişanları takarlardı"⁴⁴.

Türkiye Askeri Kostümü Albümünün, Antonaki Rama-dani'nin portesinin bulunduğu sayfanın hemen yan sayfa-sına tekrar bir görsel eklenmiştir. Figür 7'de verilen söz-konusu görselde; atlarına binmiş Osmanlı askerleri hamasi bir dille resmedilmiştir. Resme tamamıyla hız duygusu hâkim-dir. Atların ayakları havada olduğu halde, atları süren akıncılar, ellerinde kılıçları ile resmedilmiştir. Resimde Türklerin savaşçı ve akıncı ruhuna göndermeler yapılmış olup, resmin sağ alt köşesine denk gelen kısımda J. H. Clark⁴⁵ imzası vardır. Osmanlı akıncılarından sonra gelen sayfada, kitabın özgün adı tekrar yazmaktadır. Sayfanın sona yakın bölümünde albümün, Osmanlı Büyükelçisi Antonaki Ramada'nin izniyle İngiliz Kralı'na ithaf edildiği⁴⁶ yazmaktadır.

Albümde bulunan otuz adet levhada Osmanlı ordusuna mensup çeşitli rütbelerdeki askerler askeri kıyafetleri ile resmedilmişlerdir. Ayrıca görseli verilen her askerın, Osmanlı ordusundaki durumunu tanımlayan İngilizce açıklama metinleri albüme eklenmiştir. Figür 8'de görseli verilen imaj, Levha 4'den Kapıcıbaşı'dır. Saray kapılarını bekleyen muhafızların başı olan Kapıcıbaşı; başında tüylü sorgucu, yakası kürklü kırmızı kaftanı ve ayağında yemenileri ile resmedilmiştir. Kapıcı-başı'nın arkasında siluet halinde camii manzarası görülmektedir.

Fig. 9. Octavien Dalvimart ve John Heavside Clark, Osmanlı Ordusundan Piyade Subayı (Clark 1818, 122)

Albümden bir diğer görselde Figür 9'da verilen Piyade görselidir. Piyade, III. Selim Dönemi'nde modernleşme sürecine tâbi tutulan ordunun subayıdır. Piyade subayı görselinin arka planına tüm hareketliliğiyle süren savaş sahnesi yerleştirilmiştir. Resmin merkezinde bulunan subay, geleneksel Osmanlı askeri kıyafeti yerine Batılı askerlerinkine benzeyen bir üniforma giymiştir. Subayın başında arka kısmı omzuna kadar inen bir başlık vardır. Üzerinde hâkim yakalı, yakanın etrafı biye ile çevrili, kolları dar ve uzun üstlükvari ceket belinde kemeriyle tasvir edilmiştir. Üst kıyafette altta pantolona benzer çakşır ile tamamlanmıştır. Subay ayağına dilli yemeniyi andıran bir ayakkabı giymiş, elinde süngüsü sürülmüş tüfeği ile savaşa hazırdır.

Fig. 8. Octavien Dalvimart ve John Heavside Clark, Osmanlı Ordusundan Kapıcıbaşı (Clark 1818, 39)

⁴⁴ Unat 1968, 20.

⁴⁵ J. H. Clark'dan kastedilen Ressam John Heavside Clark'dır.

⁴⁶ Diploması dünyasında uluslararası ilişkileri bu tür kültürel hediyelerle sürdürmek ve sağlamlaştırmak yaygın olarak başvurulan bir davranış modelidir.

Sonuç

Her ikisi de 19. yüzyılın başında Londra'da basılan Young Albümü ve Türkiye Askeri Kostümü Albümü isimli albümler, Türk giyim ve kültür tarihi açısından ulusal kalıt ve kültürlerarası nesnelere olarak değerlendirilmesi gereken maddesel varlıklardır. Ön hazırlığı Osmanlı İmparatorluğu tarafından yapılan ancak nihai sonuç olarak uluslararası bir arenada hazırlanan söz konusu albümler, farklı bir ulus karşısında Osmanlı'nın kendi kimliği ile kültürel varlığını tanımladığı ve diğer milletlere göre daha farklı olan etnografik malzemelerini ortaya koyması nedeniyle hem ulusal kalıt hem de sanat tarihi disiplini içerisinde kültürlerarası kavramının gerçekleşmesini sağlayan nesnelere olarak tanımlanabilecek eserlerdir.

John Young ve Türkiye Askeri Kostümü Albümleri, Osmanlı Kültürü ile İngiliz Kültürü'nün sınır ötesi buluşmasıdır. Albümler aracılığıyla Osmanlı kültürü ve ona ilişkin imgeler kültürlerarası kavramı bağlamında mobilize ve görünür olmuş, sınırları geçerek Anglo-Sakson kültürüne entegrasyon süreci yaşamış ve çok kültürlülüğün kapısını aralamıştır. Yani her iki toplum arasında bir kültürleşme alanının doğmasını sağlamıştır.

Birbirlerini öteki olarak tanımlayan ya da Kipling'in dediği gibi birbirine zıt iki kutbun yani Doğu ile Batı'nın temsilcileri olan Osmanlı ve İngiliz kültürleri, bu albümler aracılığıyla ortak bir proje içerisinde yer almış ve Osmanlı'nın izniyle her iki albüm, İngiliz Kralı'na ithaf edilmiştir. Bu ithaf edilişi, iki ülke arasında kültürel eylemler sonucunda kurulan iletişim ve Richard Sennett'in deyişiyle dış ilişkilerdeki yumuşak güç olarak okunmak yerinde olacaktır.

Bir kültür tek başına varlığını sürdürebilir ancak bu durum o kültürü dolayısıyla mensup olduğu toplumu sınırlar. Oysaki farklı kültürlerle iletişime giren toplumlar gelişir. Osmanlı kültürünü referans alan Young ve Türkiye Askeri Kostümü Albümleri; farklı kültürler arasında kurulan ilişkinin somut göstergesi olup, Osmanlı kültürünü yerellikten çıkarıp evrenselliğe taşıyan bir eylem zinciridir. Bu noktadan hareketle Young Albümü'ndeki hanedan mensuplarının portreleri ile Türkiye Askeri Kostümleri Albümü'ndeki Osmanlı askerleri, bu albümlerin Londra'da basılmasıyla zaman ve mekân boyutundan uzaklaşarak sınırlararası bir dolaşıma tâbi olarak evrensel değerler haline gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Adams 2003 A. Adams, *Webs of Allusion: French Protestant Emblem Books of the Sixteenth Century*. Genova 2003.
- Aman 2012 F. Aman, "Bronislaw Malinowski'nin Kültür Teorisi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/1 (2012) 135-151.
- Anonymous 1814 Anonymous, *The Post Office Annual Directory for 1814, Being a List of More Than 17000 Merchants, Traders ex. of London and Parts Adjacent*. London 1814.
- Anonymous 1815 Anonymous, *The Repository of Arts, Literature, Commerce, Manufactures, Fashion and for January. Volume XIII*. London 1815.
- Anonymous 1996 Anonymous, *Check List of Painters 1200-1994 Represented in the Witt Library, Courtauld Institute of Art London*. Chicago 1996.
- Anonymous 2012 Anonymous, *Benezit Dictionary of British Graphic Artists and Illustrators*. Oxford 2012.
- Aytaç 2011 A. Aytaç, "Türk Medeniyetinde Dokuma Kültürü ve Yabancı Resim Sanatı Üzerindeki Tarihsel Yeri". 38. *Icnas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri*. Ankara (2011) 203-220.
- Briggs 1992 A. Briggs, "Culture". Ed. R. Bauman, *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments*. New York – Oxford- London (1992) 52-60.
- Clark 1818 J. H. Clark, *The Military Costume of Turkey: Illustrated by a Series of Engravings from Drawings Made on the Spot*. London 1818.
- Codell 2012 F. J. Codell, "The Art of Transculturation". Ed. J. Codell, *Transculturation in British Art 1770-1930*. Farnham (2012) 1-9.
- Erkenekli 2013 M. Erkenekli, "Toplumsal Kültür Araştırmaları İçin Değer Merkezli Bütünlük Bir Kültür Modeli Önerisi". *Savunma Bilimleri Dergisi* 12/1 (2013) 147-172.
- Fidan 2011 S. Fidan, "Türk Kültüründe Askeri Giyim Kuşam ve Asker Modası". *Milli Folklor* 23/92 (2011) 95-105. (Eserde atıfı bulunmamaktadır).
- Girgin 2005 K. Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*. İstanbul 2005.
- Görünür – Ögel 2006 L. Görünür – S. Ögel, "Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları". *İTÜ Dergisi-Sosyal Bilimler* 3/1 (2006) 59-68.
- Güvenç 1994 B. Güvenç, *İnsan ve Kültür*. İstanbul 1994.
- Hoeveler – Long 2006 D. Hoeveler – C. J. Long, "Mapping Orientalism Representations and Pedagogies". *Interrogating Orientalism: Contextual Approaches and Pedagogical Practices*. Columbus (2006) 1-21.
- Hür 2003 A. Hür, "Kapıdağlı (Konstantin)". *DündenBugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul (2003) 407-408.
- İşler 2010 E. İşler, "Mitler ve Kültürlerarası İletişim". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5 (2010) 17-22.
- Kırkbıyık 2009 M. Kırkbıyık, "Kıyafetname-i Cedide Hakkında". *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 39 (2009) 793-813.
- Klemm 1867 G. F. Klemm, *Allgemeine Cultur Geschichte der Menschheit*. Leipzig 1867.
- Krober – Kluckhohn 1952 A. L. Krober – C. K. M. Kluckhohn, *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. New York 1952.

- Moran 1994 B. Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İstanbul 1994.
- Renda 2000 G. Renda, "Tasvir-i Hümayun 1800-1922". Yay. Yön. S. Kangal, *Padişahın Portreleri, Tesavir-i Al-i Osmani*. İstanbul (2000) 520-544.
- Roberts 2012 M. Roberts, "Imperial Portraiture and Transcultural Aesthetics". Ed. J. Codell, *Transculturation in British Art 1770-1930*. Farnham (2012) 159-175.
- Roberts 2014 M. Roberts, "Ottoman Art, Empire and the Orientalism Debate". Ed. R. Aldrich-K. McKenzie, *The Routledge History of Western Empires*. London. (2014) 364-384.
- Rogal 2002 S. J. Rogal, *The Study of the Dispersal of a Nineteenth Century American Private Library Volume I*. New York 2002.
- Salgar 2001 M. F. Salgar, *Üçüncü Selim Hayatı, Eserleri*. İstanbul 2001.
- Taylor 2004 L. Taylor, *Establishing Dress History*. Manchester 2004.
- Tracy 2007 N. Tracy, *Britannia's Palette, The Arts of Naval Victory*. Montreal 2007.
- Unat 1968 F. R. Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Ankara 1968.
- Yenişehirlioğlu 2014 F. Yenişehirlioğlu, "Sanat Tarihi Araştırmaları: Kültürel Kimlikte Gelenek, Çeşitlilik ve Değişim". *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9 /10* (2014) 1-3.
- Yıldırım 2014 L. Yıldırım, "Avrupa Tekstil Baskıcılığının Gelişiminde Türk Kırmızısı'nın Rolü". *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi* 12 (2014) 11-22.
- Young 1815 John Young, *A Series of Portraits of the Emperors of Turkey from the Foundation of the Monarchy to the Year 1808. Engraved from Pictures Painted at Constantinople by Command of Sultan Selim the Third with a Biographical Account of Each Emperors*. London 1815.